

Karol Dąbrowski, Katedra Historii Państwa i Prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Sąd Pracy w Lublinie 1929–1939: rekonesans badawczy i przykładowe akta spraw

The Labour Court in Lublin 1929–1939: Preliminary Research and Examples of Case Files

przesłanie tekstu 21 maja 2015 r., ocena 8 września 2015 r.

Abstrakt

Sąd Pracy w Lublinie został utworzony w roku 1929. Istniał do wybuchu II wojny światowej i wznowił działalność po roku 1944. Dokumenty tego Sądu nie były przedmiotem zainteresowania historyków, a są istotnym źródłem do poznania prawa pracy II Rzeczypospolitej. Akta Sądu znajdują się w Archiwum Państwowym w Lublinie i liczą ogółem ponad 2 tysiące teczek. Po wstępnej analizie wybranych jednostek można stwierdzić, że: postępowanie przed Sądem pracy było szybko prowadzone, było bardzo odformalizowane, często wyroki nie zawierały podstawy prawnej, postępowanie inicjował inspektor pracy, pokrzywdzony pracownik lub pracodawca. Sąd nie zawsze prawidłowo stosował przepisy proceduralne. Do Sądu kierowano sprawy na wniosek pracodawców skazanych przez inspektora pracy orzeczeniem karnym wydanym w postępowaniu karno-administracyjnym. Sąd zazwyczaj uniewinniał pracodawcę, obniżał karę grzywny albo umarzał postępowanie z powodu amnestii.

Słowa kluczowe: prawo pracy II RP, Sąd Pracy w Lublinie

Abstract

The Labour Court in Lublin was established in 1929. It operated until the outbreak of World War II and resumed its work after 1944. Documents of this Court have not aroused interest of historians, despite being an important source of knowledge about the labour law of the Second Polish Republic. The Court records are kept in the State Archive in Lublin and comprise over 2000 files in total. After a preliminary analysis of the selected units, it can be claimed that: the proceedings before the Labour Court were quick and highly deformed, judgements frequently did not give legal basis, and the proceedings were initiated by a labour inspector, an aggrieved employee or an employer. The Court did not always apply procedural regulations correctly. Lawsuits were brought to the Court at the motion of employers convicted by a labour inspector in a penal decision issued in the penal and

administrative procedure. The Court usually acquitted the employer, reduced a fine or dismissed the case due to amnesty.

Keywords: labour law of the Second Polish Republic, Labour Court in Lublin

1. Wprowadzenie

W lutym 2015 roku w ramach Studenckiego Koła Naukowego Prawników UMCS zaczęła działać grupa badawcza ds. Sądu Pracy w Lublinie. Jej członkowie, pod opieką niżej podpisanego, przeprowadzili częściową kwerendę przedwojennych akt lubelskiego Sądu Pracy. Dokumenty te przechowywane są w Archiwum Państwowym w Lublinie – zespół nr 493. Liczą ogółem 552 jednostek, ale do potrzeb kwerendy należy korzystać ze spisu zdawczo-odbiorczego. Inwentarz książkowy obejmuje 17 jednostek i wedle niego zespół obejmuje lata 1930–1936. Z danych online wynika, iż zakres chronologiczny zespołu to lata 1930–1946 a objętość: 256 jednostek. Spis zdawczo-odbiorczy liczy zaś wspomniane 552 pozycje, z czego 17 zostało zinwentaryzowanych w inwentarzu książkowym. Oprócz tego – jak się okazało w trakcie badań – w zespole Sądu Grodzkiego w Lublinie (nr 484) zachowała się seria teczek Sądu Pracy, sięgająca roku 1944. Jest to średnio 1500 jednostek. Zasób lubelskiego Sądu Pracy liczący tym samym ponad 2 tys. teczek stanowi liczący się zbiór w skali kraju.

Wyniki badań zostaną przedstawione w przygotowywanej do druku monografii: „Ochrona pracy w Polsce w okresie międzywojennym. Studium historyczno-prawne”, red. Sebastian Kwiecień, Karol Dąbrowski, KUL, Lublin 2016. Jeden z rozdziałów dotyczący spraw karnych z zakresu umów o pracę robotników został opracowany przez piszącego te słowa. Materiał, który wykraczał poza tematykę przewidzianą w książce i nie został w niej ujęty, wykorzystano w przedkładanym artykule. Kończąc wypada dodać, iż Sąd Pracy mieścił się przy ul. Kołłątaja 5 w Lublinie a formalnie rozpoczął działalność z dniem 15 maja 1929 roku¹.

2. Przykładowe akta spraw

Co do zasady kwerendzie poddano sprawy karne prowadzone w odwołaniu do przepisów rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę robotników². Jednak można w nich znaleźć akta postępowań z zakresu rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych³. Zarówno rozporządzenie o umowie o pracę robotników, jak i rozporządzenie o umowie o pracę pracowników umysłowych miały tą samą datę i ten sam numer Dziennika Ustaw,

co przy lakonicznie podawanej podstawie prawnej w dokumentach sądowych może być mylące dla badacza.

Dzięki analizie spraw dostrzec można różnice w statusie prawnym robotników i pracowników umysłowych. Dla przykładu, wśród zasad kształtujących stosunek pracy robotnika znajdował się zakaz zastępowania wypłaty gotówkowej weksłami, skryptami dłużnymi, kuponami, znakami umówionymi, towarami lub innymi przedmiotami (artykuł 22 rozporządzenia o umowie o pracę robotników). Jeśli pracodawca naruszył ten przepis, robotnik miał prawo żądać powtórnej wypłaty, a wydane przez pracodawcę wartości przepadały na rzecz Skarbu Państwa, ściślej: fundusz Ministra Pracy i Opieki Społecznej, z którego to funduszu Minister udzielał zapomóg instytucjom kulturalno-oświatowym działającym na rzecz robotników⁴. Pracodawca podlegał ponadto karze administracyjnej orzekanej przez inspektora pracy zgodnie z artykułem 61 rozporządzenia o umowie o pracę robotników i na podstawie rozporządzenia o Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu karno-administracyjnym⁵.

Inna była sytuacja pracowników umysłowych, co znalazło swój wyraz w sprawie o sygn. K pr. 32/32. Inspektor pracy oskarżył właściciela znanej wytwórni kamieni młyńskich o zastąpienie wypłaty gotówkowej weksłami. Dokumenty tego typu są o tyle interesujące, gdyż zawierają teczkę akt z postępowania prowadzonego przez inspektora pracy, co pozwala uchwycić specyfikę pracy biurowej inspektoratu⁶. Postępowanie prowadzone przez inspektora pracy zaczęło się 9 a zakończyło 27 września 1932 roku. Inspektor przeprowadził rozprawę karno-administracyjną właśnie w dniu 9 września. W jej trakcie – jak zaprotokołowano – obwiniony zeznał, iż weksel owszem został wydany, ale nie przez niego, lecz buchaltera, który uczynił to wbrew jego pozwoleniu. Po czym⁷:

Weksel nie został wykupiony na czas, a ja jako dłużny za weksel ten, pieniędzy (...) za pracę nie wypłacam, bo nie mam.

Buchalter potwierdził, iż pracownica:

(...) weksel na zł 100 (sto) otrzymała na własne żądanie; panna (...) wielokrotnie prosiła o pokrycie wekslowe i wydałem weksel wbrew życzeniu pana (...)

Świadek zaprzeczyła mówiąc, jak zanotowano w protokole, iż:

(...) pracowała u p. (...) w charakterze pomocnika buchaltera, od 24/II 1930 do 31/VII 1932 r. Płaca miesięczna wynosiła zł 100,- Przy odejściu z posady został mi winien pracodawca 822 zł 65 gr. na poczet mojej należności otrzymałam w styczniu 20-go weksel pł. 1/VI 1932 r. na sumę 100 zł – na na sumę 722 zł 65 gr jest sprawa w Sądzie Pracy. Nieprawdą jest, że zwracałam się do buchaltera o pokrycie należności za pracę wekslem. Wzięłam weksel na 100 zł bo upewniał mnie buchalter i p. (...), że weksel jest dobry, będzie na czas zapłacony i dlatego przyjąłam. Weksel na czas nie został wykupiony, zwracałam się wielokrotnie do p. (...) by weksel zapłacił – otrzymałam odpowiedzi odmowne.

Na tej podstawie inspektor pracy zarzucił obwinionemu⁸:

że swemu pracownikowi umysłowemu (...) wypłacił wynagrodzenie za pracę wekslem w wysokości zł. 100 (...) i zważywszy, że 1) wypłata wynagrodzenia za pracę wekslami, nie w gotówce, przez obwinionego (...) jest udowodniona po raz drugi – 2) wymienione przekroczenie stanowi naruszenie art. 13 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 roku o umowie o pracę pracowników umysłowych /Dz. U. R. P. Nr. 35/28 poz. 323/. zagrożone karą na zasadzie art. 53 Rozp. Pr. Rz. z dnia 16 marca 1928 r. /Dz.U.R.P.Nr. 35/28 poz. 323/. na mocy art. 53 i 54 Rozp. Pr. Rz. z dnia 16 marca 1928 r. /Dz.U.R.P.Nr. 35/28 poz. 323/. i art. 23 ust. 1 Rozp. Prez. Rzplitej z dn. 22.III 1928 o postępowaniu karno-administracyjnym (Dz.. Ust. R. P. Nr. 38/28 poz. 365) ORZEKA (...) skazać na karę grzywny w kwocie zł. 200 (...) z zamianą w razie niemożności ściągnięcia na karę aresztu na przeciąg dni 7 /siedmiu/ (...).

Gdy porówna się podstawę prawną wskazaną przez inspektora pracy z odnośnymi przepisami widać, iż prawidłowość subsumpcji mogła jednak budzić wątpliwości. Zgodnie z artykułem 13 rozporządzenia o umowie o pracę pracowników umysłowych: „Pracodawca powinien dokonywać wypłaty wynagrodzenia pieniężnego w gotówce”. Za jego naruszenie przewidziano artykułem 53 rozporządzenia karę grzywny od 10 do 500 zł z zamianą na areszt nie dłuższy niż tydzień. Inspektor pracy interpretował „powinność” pracodawcy jako „obowiązek” i zarazem „zakaz” zastępowania wypłaty gotówkowej wekslami, świadczeniami w naturze itp. Zastosował tym samym wykładnię rozszerzającą wzorując się w drodze analogii na artykułach 22 i 23 rozporządzenia o umowie o pracę robotników.

Należy jednak pamiętać o późniejszej tezie Sądu Najwyższego wskazanej w orzeczeniu z dnia 3 stycznia 1935 roku⁹:

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych (Dz. U. z 1928 r. Nr 35, poz. 323), aczkolwiek nakłada na pracodawcę obowiązek wypłacania należności pracownikom gotówką (art. 13), nie zawiera jednak przepisu, analogicznego z przepisem art. 23 rozp. o umowie o pracę robotników, i nie przewiduje, aby zapłata pracownikowi umysłowemu wynagrodzenia wekslami była nieważna, (...)

Sąd Najwyższy podchodząc literalnie do przepisu wskazał, iż rzeczywiście brak wypłaty wynagrodzenia w gotówce, biorąc pod uwagę artykuł 53, rodzi odpowiedzialność karną zagrożoną grzywną z zamianą na areszt, ale nie prowadzi do nieważności dokonanego rozliczenia. Innymi słowy: wypłata pozostawała ważna, ale karalna.

Prawidłowo został wskazany przepis proceduralny – artykuł 54 cytowanego rozporządzenia. Zgodnie z nim do orzekania o czynach przewidzianych w artykule 53 właściwi byli inspektorzy pracy. W związku z tym, że postępowanie przed inspektorem pracy było postępowaniem karno-administracyjnym, to na podstawie artykułu 23 wymienianego powyżej rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r.

o postępowaniu karno-administracyjnym inspektor pracy po przeprowadzeniu wzmiankowanej rozprawy wydał orzeczenie skazujące.

Orzeczenie to doręczono właścicielowi zakładu 22 września, a on wniósł pismem z dnia 27 września 1932 r. (doręczonym inspektorowi w tym samym dniu) o skierowanie sprawy na drogę postępowania sądowego¹⁰. Inspektor przekazał akta orzeczenia karno-administracyjnego Sądowi Pracy „do rozpoznania zgodnie ze złożonym podaniem petenta” pismem z dnia 27 września, przyjętym przez kancelarię Sądu dzień później¹¹. Mimo przekroczenia przepisów prawa pracy, tj. niewypłacania wynagrodzenia w terminie oraz zastąpienia wypłaty gotówkowej wekslami, Sąd Pracy na rozprawie w dniu 29 października 1932 r. postanowił¹²:

Na mocy art. 3 § 1 litera A i § 2 oraz art. 13 Rozp. Prezyd. Rzplitej z dnia 21/X.1932 o amnestii z powodu wprowadzenia z dniem 1/IX.1932 jednolitego Kodeksu Karnego i prawa o wykroczeniach (...) postępowanie karne w stosunku do (...) umorzyć.

Zauważyć należy, iż pracodawca nie tylko uniknął grzywny za niewypłacenie wynagrodzenia w gotówce, to jeszcze nie poniósł odpowiedzialności za złamanie artykułu 15 rozporządzenia o umowie o pracę pracowników umysłowych:

Wypłata należącego się pracownikowi wynagrodzenia stałego odbywać się winna najpóźniej w końcu każdego miesiąca kalendarzowego.

W razie zawinionej niewypłaty w terminie pracodawca obowiązany jest do opłacania procentów zwłoki w wysokości od 2 do 3% miesięcznie – począwszy od dnia zwłoki.

Owszem przepisy rozporządzenia nie przewidywały sankcji karnej za nieterminową wypłatę, ale można było w drodze wnioskowań prawniczych podciągać ten czyn pod naruszenie omawianego artykułu 13. Skoro grzywna groziła za niewypłacenie wynagrodzenia w gotówce, to tym bardziej należało ją nałożyć za brak wypłaty wynagrodzenia w ogóle. W tej sprawie wypłata jednak nastąpiła, ale w formie weksli. Pracownica nie żądała natomiast odsetek od zwłoki, która powinna być liczona od następnego dnia następnego miesiąca (por. art. 15 zd. 1 cytowanego rozporządzenia) a nie od daty wymagalności weksla.

Jeśli zaś chodzi o podstawę prawną umorzenia, to po pierwsze trzeba wyjaśnić, iż łamanie praw pracowniczych było traktowane jako wykroczenie, gdyż stanowiło czyn zabroniony zagrożony karą grzywny nie wyższą niż trzy tysiące złotych i aresztem do trzech miesięcy¹³. W związku zaś z artykułami 3 § 1 lit. a i 4 § 1 lit. a oraz artykułem 1 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 21 października 1932 r. o amnestii z powodu wprowadzenia z dniem 1 września 1932 r. jednolitego polskiego kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach¹⁴:

Dla upamiętnienia wprowadzenia z dniem 1 września 1932 r. jednolitego polskiego kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach udziela się sprawcom, współwinnym i uczestnikom przestępstw, dokonanych przed dniem 1 września 1932 r., amnestji na zasadach, określonych w niniejszym rozporządzeniu. (...) [art. 1]

Puszcza się w niepamięć i przebacza: a) wszystkie wykroczenia, należące zarówno do właściwości władz administracyjnych, jak i sądowych; (...) [art. 3 § 1 pkt a]

Darowuje się niewykonane w całości lub w części kary: a) za wykroczenia administracyjne; (...) [art. 4 § 1 pkt a].

Oskarżony dzięki amnestii uniknął więc grzywny, ale też – co należy podkreślić – nie wywiązał się z obowiązku spełnienia roszczenia byłej pracownicy, która w drodze postępowania przed Sądem Pracy nie uzyskała zaspokojenia i – jak można się domyślać – pozostawała jej zwykła droga cywilna.

*

Prowadząc kwerendę akt Sądu Pracy, otrzymano przypadkiem trzy teczki o numerach 11, 12 i 13 nie z zespołu Sądu Pracy (nr 493), ale z zespołu Sądu Grodzkiego w Lublinie (nr 484) – seria Sąd Pracy. Warto o nich wspomnieć, gdyż pogłębiają obraz funkcjonowania lubelskiego Sądu Pracy. Pierwsze dwie sprawy zostały wniesione przeciwko Robotniczej Hucie Szklanej, w tym samym dniu: 24 kwietnia 1930 roku i obejmują sygn. akt 313/30 oraz 314/30. Mieszczą się wśród innych 12 spraw przeciwko temu przedsiębiorstwu. Pozwy zostały wywołane upadłością spółki i zadłużeniem wobec pracowników¹⁵.

W sprawie 313/30 powód wniósł o zapłatę zaległego wynagrodzenia oraz ekwiwalentu urlopowego na łączną kwotę 52,64 zł. Pozew, zwany „skargą powodową” został datowany na 24 kwietnia 1930 r. i nosi taką samą datę wpływu. Nie zawiera podstawy prawnej roszczenia. Jako dowód załączono zaświadczenie z zakładu pracy o należnościach za pracę, a powód dodatkowo wnosił o powołanie świadka¹⁶. Do akt dołączono „świadcstwo ubóstwa” wydane przez Wydział Opieki Społecznej Magistratu m. Lublina, iż¹⁷:

p. (...), lat 16 z zawodu hutnik zamieszkały w Lublinie przy ulicy (...), żadnego majątku nie posiada. Wymieniony pozostaje bez pracy. Utrzymuje się z pomocy rodziców. Nie jest w stanie uiścić opłat sądowych w sprawie o należność za pracę. Żyje w stanie ubóstwa.

Decyzją przewodniczącego Sądu Pracy, w dniu wniesienia pozwu, przyznano mu „prawo ubogich do prowadzenia sprawy” i został zwolniony z obowiązku ponoszenia kosztów sądowych¹⁸. Przewodniczący oparł się na artykule 46 rozporządzenia z dnia 25 kwietnia 1928 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu przepisów tymczasowych o kosztach sądowych obowiązujących w okręgach sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie¹⁹.

Wezwania na rozprawę zostały doręczone dwa dni po wniesieniu pozwu, tj. 26 kwietnia, a rozprawa odbyła się cztery dni później – 30 kwietnia 1930 roku. W jej trakcie pozwany uznał powództwo do kwoty 51,04 zł, tj. o 1,60 zł niższą. Huta reprezentowana była przez „kuratora upadłości”. Wyrokiem z tego samego dnia Sąd Pracy zasądził na rzecz powoda 51,04 zł. Tytuł wykonawczy nadano 21 maja²⁰.

Uderzające w przypadku tej sprawy jest szybkie tempo rozpatrywania spraw sądowych: sześć dni od dnia wniesienia pozwu; a ponadto: niebywała prostota postępowania i jego radykalne odformalizowanie. Jedynym dokumentem wskazującym podstawę prawną była wyżej wzmiankowana „decyzja” przewodniczącego Sądu Pracy. Budzi uwagę młody wiek powoda, który – jak wynika z pozwu – w hucie pracował od kwietnia 1927 r., czyli mając lat trzynaście. Poza tym pozwany było przedsiębiorstwo znajdujące się w upadłości.

Sprawa o sygnaturze 314/30 była bardzo podobna. Powodem nie był jednak szeregowy robotnik a majster hutniczy. W związku z tym, iż – jak oszacował – dziennie przeciętnie zarabiał od 10,00 do 15,00 zł jego zaległe wynagrodzenie, doliczając ekwiwalent za urlop i nieotrzymany jednomiesięczny deputat, wyniosło 869,33 zł²¹. Powód nie występował o zwolnienie z kosztów.

Rozprawa również przebiegła analogicznie do poprzedniej sprawy. Pozwany uznał roszczenie powoda do wysokości 839,63 zł i w takiej wysokości zostało zasądzone przez Sąd Pracy²². Wszystkie dokumenty były sporządzane odręcznie i nie zawierały podstawy prawnej.

*

Jako ciekawostkę warto podać sprawę o sygn. 315/30, rozpoczętą 24 kwietnia, a zakończoną pięć dni później. Pozew S.-B. L. przeciwko Sz. B. o zapłatę zaległego wynagrodzenia w kwocie 15,00 był datowany na 24 kwietnia i taką też nosił datę wpływu²³. Opłata sądowa wyniosła 2,25 zł. Wezwania zostały rozniesione 28 kwietnia, a rozprawa odbyła się dzień później. W składzie sądu zasiedli dwaj ławnicy: związku zawodowego i Izby Przemysłowo-Handlowej w Lublinie, którą reprezentował popularny lubelski kupiec Stanisław Drozd. Rozprawa (protokołowana być może z oszczędności papieru na formularzu sądu pokoju) zakończyła się tak, że²⁴:

powód i pozwany (...) oświadczyli, że się pogodzili i proszą o umorzenie sprawy.

Jak zwykle w aktach sprawy brak jest wzmianki o materialnych podstawach prawnych postępowania. W protokole znalazły się – co nie było typowe w poprzednich sprawach – podpisy stron. Sz. B. jako niepiśmienny podpisał się trzema kółkami, co

poświadczyła protokolantka. Sąd zaś postanowił²⁵:

na mocy art. 1-4 U.P.C. sprawę niniejszą umorzyć.

Nie obowiązywał jeszcze Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r.²⁶, a wyroki były pisane odręcznie i dość niestarannym pismem. Dlatego podstawa prawna umorzenia może być niekiedy trudna do odczytania. Chodziło bowiem o rosyjski kodeks postępowania cywilnego z dnia 20 listopada/2 grudnia 1864 roku, czyli właśnie „ustawę postępowania cywilnego” (u.p.c.)²⁷. Owszem, dla uzyskania pełnego obrazu stanu prawnego, na którym opierał się Sąd Pracy, nie zaszkodzi sięgać do przepisów przechodnich Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego z dnia 18 lipca 1917 r.²⁸ (które odnosiły się do właściwości sądów pokoju, okręgowych, apelacyjnych i Sądu Najwyższego), jak również ustawy z dnia 16 lipca 1925 r. o zmianach w urządzeniu sądownictwa, przepisach postępowania cywilnego i w przepisach o kosztach sądowych, obowiązujących w b. zaborze rosyjskim²⁹.

W przekładzie pod redakcją Wacława Miszewskiego przywołane wyżej artykuły rosyjskiego k.p.c. brzmią jak następuje³⁰:

1. Każdy spór o prawo cywilne rozstrzygają sądy.

Uwaga. Do jurysdykcji instytucji rządowych, a nie sądów, należą takie żądania władz i urzędników administracyjnych, które z mocy ustawy mają charakter bezspornych, nie podlegających zarzutom w trybie postępowania kontradyktoryjnego.

2. Osoby prywatne lub stowarzyszenia, których prawa, oparte na ustawie będą pogwałcone rozporządzeniem urzędu państwowego albo urzędnika, mogą wytoczyć przed sąd powództwo o przywrócenie pogwałconych praw; lecz powództwo takie nie zawiesza rozporządzenia urzędu państwowego lub urzędnika, dopóki w tej materii nie zapadnie wyrok sądu.

3. Urzędy państwowe albo urzędnicy nie mają prawa rozstrzygać sporów, wynikłych w toku rozpoznawania przez te urzędy i urzędników jakiegokolwiek sprawy, a ulegających rozpoznaniu sądu, ani też przekazywać tej sprawy sądowi, lecz oznajmniają tylko petentowi, iż może trybem przepisanyms zwrócić się z powództwem do właściwego sądu.

4. Sądy mogą wszczynać postępowanie w sprawach cywilnych jedynie tylko na skutek żądania osób, których sprawy te dotyczą, i rozstrzygać je nie inaczej, jak po wysłuchaniu wyjaśnień strony przeciwnej, albo po upływie terminu, do złożenia wyjaśnień wyznaczonego.

Nieco inaczej rzeczono artykuły brzmią w przekładzie Jana Fidlera i Stanisława Goldsztajna³¹:

Art. 1. Każdy spór o prawo cywilne ulega rozpoznaniu urzędów sądowych.

Uwaga 1. Takie żądania władz i urzędników administracyjnych, którym prawo nadało przymiot bezspornych, niedopuszczających zarzutów w drodze procesu, należą do jurysdykcji urzędów rządowych, a nie sądowych. (...)

Art. 2. Osoby prywatne lub stowarzyszenia, których prawa, na ustawie oparte, pogwałcone zostaną rozporządzeniem władz lub urzędników rządowych, mogą wytoczyć przed sąd powództwo

o przywrócenie pogwałconych praw; lecz wystąpienie takie nie wstrzymuje rozporządzenia władzy lub urzędnika rządowego, dopóki wyrokiem sądu nakazanym nie będzie.

Art. 3. Urzędy rządowe i urzędnicy nie mają prawa rozstrzygać sporów, wynikłych w toku rozpoznawania przez nich jakiegokolwiek sprawy, a ulegających rozpoznaniu sądu, ani też nie mogą przekazywać sprawy tej sądom, lecz oświadczają jedynie petentowi, że może wytoczyć powództwo przed sąd właściwy trybem przepisany.

Art. 4. Urzędy sądowe mogą przystąpić do rozpoznawania spraw cywilnych jedynie tylko wskutek prośby osób, których sprawy te dotyczą i rozstrzygać je nie inaczej, jak po wysłuchaniu wyjaśnień strony przeciwnej, albo też po upływie terminu wyznaczonego na złożenie takiego wyjaśnienia.

W związku z tym, że – jak wynika z porównania dalszych przepisów ros. k.p.c. – tłumaczenie pod redakcją W. Miszewskiego stało na wyższym poziomie językowym, w dalszej części tekstu na nim się oparto. XIX-wieczny przekład Władysława Nowakowskiego uznano za zbyt archaizujący w kontekście postępowań przed sądami pracy II Rzeczypospolitej³².

Po lekturze przepisów kodeksowych można odnieść wrażenie, że lubelski Sąd Pracy błędnie oznaczył podstawę prawną umorzenia postępowania. Ugoda zawarta przed sądem w trakcie postępowania była tylko jedną z wielu przesłanek umorzenia postępowania. Artykuł 71 ros. k.p.c. dawał podstawę umorzenia postępowania prowadzonego przed sądem pokoju, gdy strony zawarły przed sędzią pokoju tzw. układ pojednawczy³³. Brano przy tym pod uwagę artykuły 2053-2058 księgi III rosyjskiego kodeksu cywilnego, w których unormowano przypadki nieważności układów pojednawczych (art. 1495 ros. k.p.c.). Przepisy ogólne dotyczące postępowania pojednawczego zawarto w rozdziale czwartym księgi trzeciej kodeksu. Zgodnie z artykułem 1357 „Złożenie oświadczenia sądowi, iż strony chcą zakończyć się między nimi sprawę pojednaniem, tudzież zawarcie układów pojednawczych dozwolone jest w każdym stanie sprawy”. Wedle artykułu 1366: „Sprawę, umorzoną na skutek układu pojednawczego, poczytuje się za ukończoną na zawsze, i zarówno strony, które układ zawarły, jak i ich spadkobiercy nie mogą tej sprawy na nowo wszczynać”. Układ pojednawczy, czyli we współczesnym rozumieniu ugoda, mógł być zawierany: 1) pisemną ugodą zawartą przed notariuszem w formie aktu notarialnego, 2) ugodą zawartą na piśmie przed sędzią pokoju, 3) przez złożenie do sądu podania pojednawczego podpisanego przez obie strony sporu i potwierdzonego przez notariusza lub sędziego pokoju, 4) sporządzenie protokołu pojednawczego (art. 1359-1360 ros. k.p.c.). Sąd Pracy w Lublinie nie zastosował ani artykułu 1359 pkt 2 statuującego warunek zawarcia ugody w formie protokołu pojednawczego, ale też pominął art. 1364 ros. k.p.c.:

O nastąpnym przed sądem pojednania spisuje się protokół, który po odczytaniu podpisują strony i członkowie sądu i który wówczas co do mocy obowiązującej uznaje się za równoznaczny z wyrokiem sądowym prawomocnym, nie ulegającym zaskarżeniu.

W związku z tym, że strony od razu na początku rozprawy – jak można się domyślać – zadeklarowały zawarcie ugody, w aktach sądowych nie ma również śladu, by Sąd stosował art. 337 ros. k.p.c.:

W czasie rozprawy prezes sądu nakłania strony do pojednania się, o ile uzna to za możliwe. W razie pojednania sporządza się protokół, który strony podpisują i który ma moc wyroku ostatecznego i nie ulega zaskarżeniu.

Widać więc, że w tym wypadku radykalne odformalizowanie postępowania i lakoniczność sporządzanych przez Sąd dokumentów, szczególnie orzeczeń wpływało też na zbyt ogólne, nieściśle, a co więcej niepełne przytaczanie podstaw prawnych wyrokowania i pomijanie formalnych wymogów zakończenia postępowania sądowego. Warto nadmienić, iż Prawo o sądach pracy z 1935 r., które zastąpiło rozporządzenie o sądach pracy z 1928 r. już zawierało regulacje dotyczące sesji pojednawczej stron sporu i zawarcia ugody³⁴.

3. Zaskarżanie orzeczeń karnych inspektora pracy

Na zakończenie warto podkreślić dodatkowy formalny aspekt postępowań w sprawach z zakresu prawa pracy. W razie wydania przez inspektora pracy orzeczenia karnego skazany miał prawo w ciągu siedmiu dni od daty doręczenia wystąpić z wnioskiem o skierowanie sprawy na drogę postępowania sądowego (art. 34 rozporządzenia o postępowaniu sądowno-administracyjnym). Właściwym do rozpatrywania odwołań był sąd okręgowy (art. 37). Wedle zaś artykułów 7 i 9 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 1928 r. o sądach pracy w sprawach o przekroczenie przepisów o czasie pracy, urlopach dla pracowników, pracy młodocianych i kobiet, umowie o pracę robotników i pracowników umysłowych, kaucjach składanych przez pracowników, pośrednictwie pracy, bezpieczeństwie i higienie pracy, jak również niewykonanie nakazów wydawanych przez inspektorów pracy oraz w sprawach karnych przekazanych w pierwszej instancji orzecznictwu inspektorów pracy, właściwe stały się sądy pracy³⁵. Tym samym nie stosowano równolegle obowiązującego § 1 artykułu 618 Kodeksu postępowania karnego z 1928 r.³⁶:

Osoba, której wymierzono karę w trybie postępowania karno-administracyjnego, może zwrócić się, w terminie zawitym siedmiodniowym od daty ogłoszenie jej orzeczenia, do władzy administracyjnej z żądaniem skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego (...)

Przepisy szczególne rozporządzeń o postępowaniu karno-administracyjnym i o sądach pracy wyłączały więc przepisy k.p.k.

¹ Rozporządzenie z dnia 12 marca 1929 r. o ustanowieniu Sądu Pracy w Lublinie (Dz.U. Nr 23, poz. 241). Zob. też: *Archiwum Państwowe w Lublinie i jego oddziały w Chełmie, Kraśniku i Radzynie Podlaskim. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, t. 1, red. F. Cieślak, M. Trojanowska, Lublin 1997, s. 386.

² Dz.U. RP Nr 35, poz. 324.

³ Dz.U. RP Nr 35, poz. 323.

⁴ Rozporządzenie z dnia 31 sierpnia 1928 r. w sprawie przeznaczenia wartości i sum pieniężnych, uzyskanych na podstawie art. 23, 43 i 44 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę robotników, na cele kulturalno-oświatowe (Dz.U. RP Nr 83, poz. 732); ustawa z dnia 22 marca 1933 r. o przeznaczeniu wpływów z kar pieniężnych na akcję kulturalno-oświatową i opiekuńczą na rzecz robotników (Dz.U. RP Nr 32, poz. 274, z późn. zm.).

⁴ Dz.U. RP Nr 38, poz. 365.

⁵ Archiwum Państwowe w Lublinie (APL), zespół Sąd Pracy w Lublinie (Sąd Pracy), sygn. 12. Zob. podobnie w: APL, Sąd Pracy, sygn. 13.

⁶ APL, Sąd Pracy, sygn. 12, k. 5.

⁷ APL, Sąd Pracy, sygn. 12, k. 3.

⁸ I C 1611/34.

⁹ APL, Sąd Pracy, sygn. 12, k. 1 i 2.

¹⁰ APL, Sąd Pracy, sygn. 12, k. 9.

¹¹ APL, Sąd Pracy, sygn. 12, k. 13.

¹² Zob. art. 1 cytowanego rozporządzenia o postępowaniu karno-administracyjnym.

¹³ Dz.U. RP Nr 91, poz. 782.

¹⁴ Zob. spis roboczy akt Sądu Pracy w zespole Sądu Grodzkiego w Lublinie, zbiory Archiwum Państwowego w Lublinie.

¹⁵ APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 11, k. 1 i 2.

¹⁶ APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 11, k. 3.

¹⁷ APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 11, k. 4.

¹⁸ Dz.U. RP z 1928 r. Nr 54, poz. 520. Tekst jednolity przepisów tymczasowych był nietypowo – jak na warunki legislacyjne – wprowadzony mocą rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości. Było to uwarunkowane art. 2 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie zmiany przepisów tymczasowych o kosztach sądowych, obowiązujących w okręgach sądów apelacyjnych: w Warszawie, Lublinie i Wilnie (Dz.U. RP Nr 38, poz. 381), w którym zawarto upoważnienie dla Ministra. Bazowano bowiem na nowelizowanych Przepisach tymczasowych o kosztach sądowych z dnia 18 lipca 1917 r. uchwalonych przez Tymczasową Radę Stanu (Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego Nr 1, dział I, poz. 7).

¹⁹ APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 11, k. 5-10.

- ²⁰ APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 12, k. 1.
- ²¹ Zob. protokół z rozprawy z dnia 5 maja 1930 r. oraz wyrok z tego samego dnia (APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 12, k. 7-9).
- ²² APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 13, k. 1.
- ²³ APL, Sąd Grodzki – seria Sąd Pracy, sygn. 13, k. 5.
- ²⁴ Ibidem.
- ²⁵ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 29 listopada 1929 r. Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz.U. RP Nr 83, poz. 651).
- ²⁶ Zwód Praw, t. 16, cz. 1: Сводъ Законовъ Россійской Имперіи, Томъ XVI. Oryginał dostępny online: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/238/>. Zob. szerzej: G. Smyk, *Zasady wprowadzania i zakres obowiązywania rosyjskich źródeł prawa w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2011, t. 14, s. 219 i 238.
- ²⁷ „Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu” 1917 Nr 1, dz. I, poz. 5.
- ²⁸ Dz.U. RP Nr 91, poz. 637.
- ²⁹ *Ustawa postępowania sądowego cywilnego obowiązująca w okręgach apelacyjnych warszawskim, lubelskim i wileńskim w przytoczeniu jurejurisprudencji i ustaw związkowych oraz dodaniem przepisów dotyczących organizacji sądownictwa tudzież skorowidza*, oprac. W. Miszewski et alt., Warszawa 1923, s. 1-7.
- ³⁰ *Ustawa Postępowania Sądowego Cywilnego z roku 1864 (według wydania urzędowego z roku 1914) ze wszystkimi zmianami i uzupełnieniami do dnia 1 Stycznia 1918 roku, wydanymi w Królestwie Polskim*, oprac. J. Fidler, S. Goldsztajn i S. Car, Warszawa 1918, s. 1-3.
- ³¹ *Ustawa Postępowania Sądowego Cywilnego z dnia 20 listopada 1864 roku ze zmianami zaprowadzonymi przez NAJWYŻEJ zatwierdzone Postanowienie z dnia 19 Lutego 1875 r.*, oprac. W. Nowakowski, cz. 1: *art. 1-201*, Warszawa 1878, s. 4-6.
- ³² Zob. *Ustawa postępowania sądowego cywilnego...*, oprac. W. Miszewski et alt., op. cit., s. 37.
- ³³ Zob. art. 24 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. – Prawo o sądach pracy (Dz.U. RP Nr 95, poz. 854) i obowiązujące do dnia 31 grudnia 1934 r. przepisy rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy (Dz.U. RP Nr 37, poz. 350).
- ³⁴ Zob. też późniejszy art. 1 Prawa o sądach pracy z 1935 r.
- ³⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 33, poz. 313).

Bibliografia

Źródła

Archiwum Państwowe w Lublinie

- zespół Sąd Pracy w Lublinie, sygn. 12, 13

- zespół Sąd Grodzki w Lublinie – seria Sąd Pracy, sygn. 11, 12, 13

Literatura

Archiwum Państwowe w Lublinie i jego oddziały w Chełmie, Kraśniku i Radzynie Podlaskim. Przewodnik po zasobie archiwalnym, t. 1, red. F. Cieślak, M. Trojanowska, Lublin 1997.

Smyk G., *Zasady wprowadzania i zakres obowiązywania rosyjskich źródeł prawa w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2011, t. 14.

Akty prawne rosyjskie

Ustawa Postępowania Sądowego Cywilnego z dnia 20 listopada 1864 roku ze zmianami zaprowadzonymi przez NAJWYŻÉJ zatwierdzone Postanowienie z dnia 19 Lutego 1875 r., oprac. W. Nowakowski, cz. 1: art. 1-201, Warszawa 1878.

Ustawa Postępowania Sądowego Cywilnego z roku 1864 (według wydania urzędowego z roku 1914) ze wszystkimi zmianami i uzupełnieniami do dnia 1 Stycznia 1918 roku, wydanymi w Królestwie Polskim, oprac. J. Fidler, S. Goldsztajn i S. Car, Warszawa 1918.

Ustawa postępowania sądowego cywilnego obowiązująca w okręgach apelacyjnych warszawskim, lubelskim i wileńskim z przytoczeniem jurysprudencji i ustaw związkowych oraz dodaniem przepisów dotyczących organizacji sądownictwa tudzież skorowidza, oprac. W. Miszewski et alt., Warszawa 1923.

Rosyjski kodeks postępowania cywilnego z dnia 20 listopada/2 grudnia 1864 r. (Zwód Praw, t. 16, cz. 1: Сводъ Законовъ Россійской Имперіи, Томъ XVI).

Akty prawne polskie

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych (Dz.U. RP Nr 35, poz. 323).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę robotników (Dz.U. RP Nr 35, poz. 324).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 33, poz. 313).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy (Dz.U. RP Nr 37, poz. 350).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu karno-administracyjnym (Dz.U. RP Nr 38, poz. 365).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie zmiany przepisów tymczasowych o kosztach sądowych, obowiązujących w okręgach sądów apelacyjnych: w Warszawie, Lublinie i Wilnie (Dz.U. RP Nr 38, poz. 381).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 29 listopada 1929 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz.U. RP Nr 83, poz. 651).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 21 października 1932 r. o amnestji z powodu wprowadzenia z dniem 1 września 1932 r. jednolitego polskiego kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach (Dz.U. RP Nr 91, poz. 782).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. – Prawo o sądach pracy (Dz.U. RP Nr 95, poz. 854).

Ustawa z dnia 16 lipca 1925 r. o zmianach w urzędzeniu sądownictwa, przepisach postępowania cywilnego i w przepisach o kosztach sądowych, obowiązujących w b. zaborze rosyjskim (Dz.U. RP Nr 91, poz. 637).

Ustawa z dnia 22 marca 1933 r. o przeznaczeniu wpływów z kar pieniężnych na akcję kulturalno-oświatową i opiekuńczą na rzecz robotników (Dz.U. RP Nr 32, poz. 274, z późn. zm.).

Rozporządzenie z dnia 31 sierpnia 1928 r. w sprawie przeznaczenia wartości i sum pieniężnych, uzyskanych na podstawie art. 23, 43 i 44 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę robotników, na cele kulturalno-oświatowe (Dz.U. RP Nr 83, poz. 732).

Rozporządzenie z dnia 25 kwietnia 1928 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu przepisów tymczasowych o kosztach sądowych obowiązujących w okręgach sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie (Dz.U. RP z 1928 r. Nr 54, poz. 520).

Rozporządzenie z dnia 12 marca 1929 r. o ustanowieniu Sądu Pracy w Lublinie (Dz.U. Nr 23, poz. 241).

Przepisy przechodnie Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego z dnia 18 lipca 1917 r. („Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu” 1917 Nr 1, dz. I, poz. 5).

Przepisy tymczasowe Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego z dnia 18 lipca 1917 r. o kosztach sądowych (Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego Nr 1, dział I, poz. 7).

Orzecznictwo

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 3 stycznia 1935 roku (I C 1611/34).

Internet

<http://civil.consultant.ru/reprint/books/238/>

Dr Karol Dąbrowski: doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Historii Państwa i Prawa, Wydziału Prawa i Administracji UMCS, koordynator sieci badawczej Public Administration & Local Government, e-mail: karol.dabrowski@poczta.umcs.lublin.pl.